

С. І. Самаріна,
кандидат педагогічних наук, асистент
(Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)
samsvetik@ukr.net

ПРОБЛЕМА МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ДИСЦИПЛІНИ УЧНІВ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті здійснено історико-педагогічний аналіз методів формування дисципліни учнів у закладах шкільної освіти в Україні. Розкрито сутність методів, що використовувалися у шкільній практиці другої половини XIX – на початку XX століття, зроблено їхній порівняльний аналіз у контексті сучасної педагогічної теорії і практики. Особливу увагу акцентовано на особливостях використання методів заохочення і покарання як найбільш популярних способів впливу під час формування дисциплінованості учнів у досліджуваній період.

Актуальність статті. В освітній системі України XXI століття постала потреба підвищення загальнокультурного рівня розвитку громадян держави у зв'язку із прагненням української спільноти до здобуття освіти загальноєвропейського рівня, з необхідністю урахування світових тенденцій до гуманізації і демократизації відносин у суспільстві. Проблема виховання і навчання громадян відповідно до європейських стандартів вимагає від сучасних українських освітян розуміння значення і сутності таких понять, як моральність, відповідальність, дисциплінованість, формування яких цілеспрямовано здійснюється у закладах шкільної освіти під час організації навчально-виховної діяльності учнів суб'єктами педагогічної взаємодії (учителями, вихователями, батьками) і впливає на загальнокультурний рівень розвитку держави. Саме на школу (у широкому розумінні) покладається завдання з формування моральних якостей школярів, що в подальшому забезпечить належне виконання ними своїх особистих і професійних обов'язків, високу культуру суспільної і особистісної поведінки. Значний потенціал у вихованні школярів закладено у належній організації їхньої праці у школі і вдома шляхом свідомого дотримання ними правил поведінки і дисципліни у навчальному закладі, що забезпечить розуміння школярами необхідності виконання суспільних норм і законів. Водночас реалізація цих аспектів навчально-виховної роботи школи і сім'ї можлива лише за правильного розуміння сутності проблеми дисципліни учнів, значення методів дисциплінування, вивчення і творчого осмислення історико-педагогічного досвіду формування дисципліни учнів.

Метою нашого дослідження є історико-педагогічний аналіз методів формування дисципліни учнів у закладах шкільної освіти в історії педагогічної думки України, зокрема другої половини XIX – початку XX століття і сучасності.

Ступінь наукової розробки проблеми. Вивчення сучасних педагогічних джерел показало, що проблема застосування методів дисциплінування учнів у вітчизняній школі представлена у працях таких педагогів-науковців, як: О. Белікова, Н. Волкова, Н. Довбня, О. Кайріс, І. Титаренко, О. Федько, А. Яворський та ін. Ними визначено основні ефективні методи формування дисципліни учнів, зокрема здійснено вивчення таких методів, як заохочення і покарання. Водночас у їхніх працях відсутній історико-педагогічний аналіз методів дисциплінування учнів у сучасній середній освіті порівняно з методами, що застосовувалися під час формування дисципліни учнів у закладах шкільної освіти другої половини XIX – початку XX століття, що й обумовлює актуальність нашої публікації.

Виклад матеріалу. Аналіз педагогічних джерел досліджуваних періодів показав, що у XX – XXI ст. формування дисциплінованості учнів здійснюється за допомогою таких методів, як перспектива, переконання, позитивний приклад, доручення, педагогічна вимога, покарання та заохочення, вправління в поведінці [1: 92], режим [2: 357], схвалення і осуд [3: 29], тоді як у другій половині XIX – на початку XX ст. застосовувалися такі методи: покарання, вироблення правильного режиму школи, різноманітні заохочення, позитивний приклад, навіювання і переконання [4: 5-6].

На основі ґрунтовного вивчення довідкових, літературних і архівних джерел досліджуваних періодів нами систематизовано методи формування дисципліни учнів залежно від характеру їхнього впливу на особистість і сформовано авторську узагальнюючу таблицю "Методи формування дисципліни учнів".

Таблиця 1.

Методи формування дисципліни учнів

Методи			
II половина XIX – початок XX ст.		середина XX – початок XXI ст.	
<i>Позитивної дії:</i> режим школи, заохочення, позитивний приклад, навіювання, переконання	<i>Негативної дії:</i> покарання	<i>Опосередкованої дії:</i> переконання, вправління в поведінці, режим, доручення, педагогічна вимога, позитивний особистий приклад, перспективи, схвалення, заохочення	<i>Прямої дії:</i> покарання, примус, осуд

Як бачимо, і в сучасній школі, і у закладах шкільної освіти другої половини XIX – початку XX століття деякі методи були ідентичні за назвою, зокрема: переконання, режим школи, позитивний особистий приклад, заохочення і покарання. Пропонуємо проаналізувати методи формування дисципліни учнів, спираючись на їхнє сучасне та історичне розуміння.

Розглянемо групу методів, використання яких не передбачає застосування стягнень чи обмежень, а саме методи: режиму, переконання, навіювання, вправлення в поведінці, доручення, педагогічної вимоги, позитивного особистого прикладу, перспективи, схвалення та заохочення.

На основі опрацьованих педагогічних джерел ми з'ясували, що режим – це метод виховання [2: 357], за допомогою якого організуються зовнішні рамки поведінки колективу [5: 40]. Шкільний режим передбачає порядок, що суворо регламентує поведінку учнів в межах шкільного закладу, їхні взаємовідносини та субординацію у спілкуванні з педагогічним колективом школи, єдність вимог до учнів, єдність контролю за їхньою поведінкою, особистий приклад вчителя як взірця організованості та дисциплінованості [6: 6]. Ознаками правильного режиму є його доцільність, точність, загальність, визначеність [5: 40-41].

Головна мета режиму – це "нагромадження правильного дисциплінарного досвіду" [2: 365]. Отже, роль режиму у вихованні дисципліни учнів полягає у формуванні правильного уявлення про саму дисципліну як соціальне явище та її значення для здорової життєдіяльності в суспільстві.

У другій половині XIX – на початку XX століття шкільний режим розглядався як загальнодисциплінуючий метод впливу, що передбачав "правильність і точність дій усієї внутрішньої організації навчально-виховної справи", спрямованих на привчання учнів "до порядку, до правильних репродуктивних занять" [7: арк. 16].

Ефективність режиму школи залежала від його правильної розробки й оптимальності втілення у навчально-виховний процес школи. Режим передбачав організацію часу учнів на навчання, відпочинок, самостійні заняття – "регулярність і безперервність розумової праці" [7: арк. 16].

Наступний дієвий метод формування дисципліни учнів – це переконання, мета якого полягає у "роз'ясненні учням сутності моральних норм й правил поведінки, що визначені певними шкільними правилами й традиціями, та на базі цього роз'яснення привчання учнів дотримуватись цих правил, таким чином попереджуючи їхнє порушення" [6: 102]. Тобто, переконання спрямоване на те, щоб пояснити учню сутність вчинку, допомогти йому правильно його оцінити і, таким чином, попередити його можливе повторення. У другій половині XIX – на початку XX століття період цей метод переважно застосовувався у роботі із старшими учнями з метою попередження протиправних вчинків [4: 6].

Такий метод, як вправлення в поведінці, вважав дієвим К. Ушинський, оскільки за його допомоги можна виробляти певні норми поведінки шляхом тренування учнів. У XX століття щодо виховної цінності цього методу у поєднанні з переконанням наголошував В. Сухомлинський, який стверджував, що ці два методи разом справляють "благодійний вплив на виховання звичок культурної поведінки" [3: 16]. На його думку, завдання даного методу полягає у вихованні в учнів переконання у необхідності доброї поведінки та хороших вчинків [3: 28].

Сутність такого методу формування дисциплінованої поведінки учнів, як доручення полягає у висловлюванні педагога свого побажання-прохання учневі, з метою залучення його до певної корисної діяльності, виконання якої вимагає залучення творчих здібностей чи позитивних рис характеру учня, а результат матиме виховне значення, з точки зору закріплення навичок правильної поведінки. Особлива умова надання доручення полягає у підкресленні поваги до учня з боку вчителя, оскільки "усвідомлюючи цю повагу, він проймається взаємною повагою до вчителя, вважає своїм моральним обов'язком сумлінно виконувати його доручення" [8: 141].

Потребує уваги і такий метод формування дисциплінованої поведінки, як педагогічна вимога. Педагогічна вимога – це "педагогічний вплив на свідомість учнів з метою спонукання їх до позитивної діяльності або гальмування негативних дій і вчинків". Науковцями зазначається, що виховання не може відбуватися без вимогливості, оскільки вимога активізує волюві якості, справляє позитивну дію на свідомість учня, чим забезпечує вироблення у нього позитивних навичок і звичок у поведінці [8: 139-140].

Зауважимо, що вищезазначені методи формування дисципліни, а саме: вправлення у поведінці, доручення і педагогічна вимога не згадуються у педагогічних джерелах другої половини XIX – початку XX століття.

Важливе практичне значення має метод позитивного особистого прикладу. Цей метод, передусім, вимагає дисциплінованої поведінки самого вчителя, бо "дисципліна – справа взаємна" [6: 85].

Про особливе значення методу дисциплінування учнів методом особистого прикладу учителя було відомо ще за часів Київської Русі. Так, Володимир Мономах на власному прикладі і прикладі життя свого батька закликав дітей до працьовитості, наполегливості у навчанні, боротьби з лінощами [9: 5]. Педагоги XVII століття теж наголошували, що вчитель, який працює з дітьми, повинен своїм прикладом їх виховувати, спонукати до дисциплінованої поведінки [9: 6]. Теоретично обґрунтовано цей метод було в середині XIX століття. Необхідно зауважити, що у другій половині XIX – на початку XX століття особистий приклад учням надавали не тільки учителя, а й класні наглядчі, які у досліджуваній період займалися вихованням школярів. Особливого значення даному методу формування дисципліни надавалося у роботі зі старшими учнями, починаючи з п'ятого класу [7: арк. 9]. Педагогічний персонал мав бути взірцем моральності в очах учнів, своєю поведінкою спонукати вихованців до гарних вчинків, сумлінним виконанням своїх обов'язків завойовувати авторитет і повагу серед учнів, а сміливістю, вірою у самого себе і своїх вихованців заробляти у них довіру [10: 15].

Розглядаючи метод перспективи, зазначимо, що він збігається за своєю сутністю з методом прогнозування. Так, прогнозування – це метод формування дисциплінованої поведінки, що полягає у передбаченні ситуації, яка

раніше не мала місця, однак можлива в перспективі [8: 145] і її попередження, якщо наслідки такої поведінки можуть бути негативними або заохоченні, якщо позитивний результат матиме виховну силу. Так, воно виражається у плануванні, передбаченні певної події, що може трапитись внаслідок певної поведінки. Зауважимо, що даний метод не використовувався у практиці загальноосвітньої школи другої половини XIX – на початку XX століття.

До методів позитивної, опосередкованої дії належить і схвалення, яке ефективно для закріплення навичок дисциплінованої поведінки. Цей метод стимулює учнів до поліпшення поведінки і попереджає повторення небажаних учинків або спонукає дитину до подальшого дотримання норм поведінки за рахунок формування почуття власної гідності. Серед форм схвалення можна виділити: схвалюючи посмішку вчителя, мовні схвалюючі зауваження та репліки, стверджувальні рухи голови [6: 125]. У педагогічних працях досліджуваного періоду цей метод згадується як спосіб заохочення, який ми розглянемо нижче.

У сучасній практиці шкіл, так само як і другій половині XIX – на початку XX століття використовуються такі методи, як навіювання і роз'яснення. Навіювання вважається ефективним способом впливу на учнів молодшого шкільного віку, коли педагог, спираючись на здатність дитини сприймати інформацію "на віру, без критики", прищеплював учням любов до шкільних правил, закону і виховував "відразу до поганого" [4: 5]. Наприклад, навіюванням вихователь спонукав учня до дії, до виконання своїх обов'язків, а також – стримував його від небажаних вчинків. Роз'яснення ж ефективно у випадку негативного вчинку учня з метою пояснення помилки і для попередження повторення даного вчинку [10: 13], також під час розкриття сутності шкільних правил [11: арк.19 зв.].

Досить багато суперечок серед педагогів викликає використання такого методу виховання дисципліни учнів, як заохочення. Так, деякі педагоги вважають, що виховання має бути без заохочень так само, як і без покарань, інші відстоюють думку, що заохочення забезпечує принцип індивідуального успіху у навчанні [12: 6].

Як показав аналіз літературних джерел, заохочення як метод формування дисципліни учнівської молоді стимулює суспільно-корисну діяльність учнів, спонукає дітей до дотримання норм та правил поведінки за допомогою позачергового задоволення духовних і матеріальних потреб, а також моральної оцінки їхніх дій. Цей метод "сприяє розвитку у вихованців навичок самоконтролю своєї поведінки й підвищення відповідальності за свої слова та вчинки", однак його сила виявляється лише тоді, коли він педагогічно-доцільний і обґрунтований [12: 9].

Зауважимо, що метод заохочення у другій половині XIX століття хоча й використовувався для матеріальної і моральної винагороди найбільш дисциплінованих учнів, проте, не набув такого поширення як протилежний йому метод – метод покарання.

Розглянемо групу методів формування дисципліни учнів, що передбачають прямий вплив на учнів, чия поведінка, дисципліна не відповідають педагогічним вимогам колективу чи суспільно прийнятним нормам, а саме: покарання, примус, осуд.

Покарання як метод виховання дисциплінованої поведінки викликає багато дискусій серед науковців і педагогів. Так, одні рішуче заперечують доцільність використання даного методу, інші – наголошують на його ефективності.

Якщо у дореволюційний період покарання мало характер приниження дитячої гідності, шляхом нанесення фізичних і моральних страждань, то сучасне бачення проблеми використання покарання в школі базується на гуманному ставленні до дитини і тому педагогами рішуче відкидається та засуджується застосування таких видів покарання, як завдання фізичного болю та тих, що принижують особистість дитини. Однак повністю відмовитись від методу покарання у формуванні дисципліни учнів у процесі виховної роботи не вдалося, тому використання даного корекційного способу зводиться до його застосування у крайніх випадках, коли інші методи не дають позитивних результатів.

Покарання як сучасний метод формування дисципліни – це виховний спосіб, що виявляє незадовільну оцінку дій та вчинків учня, засуджує їх з метою їхнього припинення і запобігання у майбутньому [8: 154]. Тобто, покарання зупиняє недозволені дії, запобігає їхньому можливому повторенню, захищає інтереси колективу і, таким чином, сприяє укріпленню порядку в школі.

З метою реалізації методу покарання використовують певні прийоми, зокрема: зауваження вчителя, видалення учня з класу, догана, накладення додаткових обов'язків, відсторонення учня від участі у певній колективній, суспільно-корисній справі [12: 19].

Розглянемо такий метод прямої дії на учня, як примус. Примус – це такий метод, що передбачає "застосування таких прийомів до вихованців, які спонукають їх до виконання своїх обов'язків всупереч небажанню визнавати провину й виправляти свою поведінку" [12: 23].

Метод примушування педагогічно доцільний лише тоді, коли він спирається на переконання та інші методи виховання: "Спочатку треба переконати, а потім примушувати" [12: 23]. Тобто, категоричні вимоги, що пред'являються учню, спочатку потрібно обов'язково роз'яснювати та аргументувати у разі, якщо учень їх не розуміє.

Певного позитивного результату дає використання такого методу, як осуд, що передбачає "засудження норм поведінки порушника громадською думкою, висловлювання недовіри, незадоволення, обурення, відмову у повазі" [12: 24]. Під час використання цього методу ми апелюємо до совісті дитини, що в подальшому змушує її виправлятися, поводитись відповідним чином.

Аналізуючи проблему методів формування дисциплінованої поведінки, вважаємо за необхідне зазначити, що деякі вчені метод осуду та примусу відносять до прийомів покарання, так само як і педагоги другої

половині XIX – початку XX століття. Проте, ми вважаємо, що у сучасному розумінні їх доцільно розглядати як окремі методи, оскільки вони окреслюють способи досягнення поставленої цілі, а не визначають шляхи реалізації конкретного методу.

У другій половині XIX – на початку XX століття покарання вважалося найефективнішим способом підтримки авторитету навчального закладу і педагогічного персоналу в очах учнів [13: 87-88]. Тогочасна школа, з притаманним для неї авторитаризмом не була готова відмовитися від використання покарання як одного з основних методів формування дисципліни учнів і у загальноосвітніх навчальних закладах учителі продовжували карати учнів за найменші провини, навіть із використанням фізичних покарань. Науковці розробляли різноманітні підходи щодо оптимізації покарань, вивчали їх, здійснювали ситематизацію за формами і видами.

Так, серед форм покарань виділяли індивідуальні і масові покарання. Індивідуальні накладалися на конкретного учня, поведінка якого не відповідала шкільним вимогам, тоді ж як колективні передбачали стягнення за так звані колективні провини. Розподіл за видами покарання у другій половині XIX – на початку XX століття здійснювався з урахуванням ступеня покарання. Розрізняли "нижчі" і "вищі" покарання. До "нижчих" відносили такі покарання, як "арешт і догани", а до "вищих" – догана від педагогічної ради і звільнення з навчального закладу [14: 69].

Окрім дослідження форм і видів покарання, педагоги визначали й основні провини учнів, за які накладалися покарання, а саме: лінощі, порушення порядку у закладі, невиконання гімназійних правил, релігійних забор'язань, використання лайливих слів, бійки, недотримання правил носіння шкільної форми, куріння, крадіжки, обман, самовільний від'їзд з міста, зухвалість, неохайність, аморальність та інше [15: арк. 26].

Висновки. Таким чином, історико-педагогічний аналіз методів формування дисципліни учнів у закладах шкільної освіти показав, що проблемі пошуку ефективних способів впливу на школярів з метою виховання моральних якостей особистості вітчизняні педагоги і учені почали приділяти увагу ще за часів Київської Русі, тоді як наукове обґрунтування та розробка теорії методів формування дисциплінованості учнів було здійснено у другій половині XIX – на початку XX століття. Зокрема, було виділено дві групи методів, за допомогою яких відбувався вплив на особистість учнів: методи "позитивної дії" і методи "негативного впливу", що у сучасному розумінні трансформувалися у групи методів прямого і опосередкованого впливу. Сучасне визначення методів формування дисципліни учнів базується на педагогічній теорії і практиці другої половини XIX – початку XX століття, проте, значно збагачене ідеями педагогіки співробітництва, гуманістичними тенденціями та обумовлене особистісно-орієнтованим підходом до виховання школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Макаренко А. С. Твори в семи томах / Антон Семенович Макаренко. – К. : Радянська школа, 1954. – Т. 4. : Лекції про виховання дітей. – 523 с.
3. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 томах / Василь Олександрович Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – Т. 5 : Статті. – 639 с.
4. Бехтерев В. М. Вопросы воспитания въ возрастѣ перваго дѣтства / В. М. Бехтеревъ. – Спб. : Типографія Б. М. Вольфа, 1909. – 41 с.
5. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу / Антон Семенович Макаренко ; [за ред. Г. С. Макаренко]. – К. : Радянська школа, 1951. – 100 с.
6. Раскин Л. Е. Воспитание дисциплинированности : [пособие для учителей] / Л. Е. Раскин. – М. : Государственное учебно-педагогическое издание министерства просвещения РСФСР, 1946. – 160 с.
7. Філія державного обласного архіву Чернігівської області, м. Ніжин (ФЧОДА м. Ніжин), ф. 1235, оп. 1, спр. 35, 19 арк.
8. Волкова Н. П. Педагогіка : [посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр "Академія", 2003. – 576 с. – (Альма-матер).
9. Історія вітчизняної педагогіки : [тексти до вивчення курсу] / [за заг. ред. Є. І. Коваленко]. – Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2005. – 245 с.
10. Горбовъ Н. О внѣшнихъ приемахъ воспитания въ народной школѣ / Н. Горбовъ. – М. : Изданіе К. И. Тихомирова, 1904. – 51 с.
11. ФЧОДА м. Ніжин, ф. 1367, оп.1, спр. 1802, 127 арк.
12. Довбня Н. Г. Роль поощрения и наказания в воспитании подрастающего поколения : [методическое пособие] / Н. Г. Довбня, И. В. Сапожникова. – Херсон : Айлинг, 2002. – 32 с.
13. Бэнь А. Воспитаніе какъ предметъ науки / Александръ Бэнь ; [пер. съ англійского Ф. Резенера]. – Спб., 1879. – 383 с.
14. О. М. О наказаніяхъ въ школахъ вообще и объ исключеніи учениковъ въ частности / О. М. // Вѣстникъ воспитания. – 1894. – № 2. – С. 62–87.
15. ФЧОДА м. Ніжин, ф. 1367, оп.1, спр. 44, 34 арк.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Goncharenko S. Ukrains'kyi pedagogichnyi slovnyk [The Ukrainian Pedagogical Dictionary] / Semen Goncharenko. – K. : Lybid', 1997. – 376 s.
2. Makarenko A. S. Tvory v semy tomakh [Works in Seven Volumes] / Anton Semenovych Makarenko. – K. : Radians'ka shkola, 1954. – T. 4. : Lektsii pro vykhovannia ditei. – 523 s.
3. Sukhomlyns'kyi V. O. Vybrani tvory v 5 tomakh [Selected Works in 5 Volumes] / Vasyli' Oleksandrovych Sukhomlyns'kyi. – K. : Radians'ka shkola, 1977. – T. 5 : Stati. – 1977. – 639 s.

4. Bekhterev V. M. Voprosy vospitaniia v vozraste pervogo detstva [Education Issues at the Age of the Early Childhood] / V. M. Bekhterev. – Spb. : Tipografiia B. M. Vol'fa, 1909. – 41 s.
5. Makarenko A. S. Metodyka organizatsii vykhovnogo protsesu [Methods of the Educational Process] / Anton Semenovich Makarenko / [za red. G. S. Makarenko]. – K. : Radians'ka shkola, 1951. – 100 s.
6. Raskin L. E. Vospitanie distsiplinirovannosti [Discipline Education] : [posobie dlia uchitelei] / L. E. Raskin. – M. : Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdanie ministerstva prosveshcheniia RSFSR, 1946. – 160 s.
7. Filiia derzhavnogo oblasnogo arkhivu Chernigivs'koi oblasti, m. Nizhyn (FCHODA m. Nizhyn) [Branch State Regional Archive of the Chernigiv Region, Nizhyn (FCHODA, Nizhyn)], f. 1235, op. 1, spr. 35, 19 ark.
8. Volkova N. P. Pedagogika [Pedagogy] : [posibnik dlia studentiv vyshchychkh navchal'nykh zakladiv] / N. P. Volkova. – K. : Vydavnychiy tsentr "Akademiia", 2003. – 576 s.
9. Istoriia vitchiznianoï pedagogiki [The History of the Soviet Pedagogy] : [teksty do vyvchennia kursu] / [za zag. red. E. I. Kovalenko]. – Nizhyn : Vydavnytstvo NDU im. M. Gogolia, 2005. – 245 s.
10. Gorbov N. O vneshnikh priemakh vospitaniia v narodnoi shkole [On the External Educational Methods in the National School] / N. Gorbov. – M. : Izdanie K. I. Tikhomirova, 1904. – 51 s.
11. FCHODA m. Nizhyn [FCHODA Nizhyn], f. 1367, op.1, spr. 1802, 127 ark.
12. Dovbnia N. G. Rol' pooshchreniia i nakazaniia v vospitanii podrastaiushchego pokoleniia : [metodicheskoe posobie] [The Role of the Reward and Punishment in the Younger Generation's Upbringing] / N. G. Dovbnia, I. V. Sapozhnikova. – Kherson : Ailint, 2002. – 32 s.
13. Ben' A. Vospitanie kak predmet nauki [Education as a Science Subject] / Aleksandr Ben' ; [per. s angliiskogo F. Rezenera]. – Spb., 1879. – 383 s.
14. O. M. O nakazaniiah v shkolakh voobshche i ob iskluchenii uchenikov v chastnosti [About the Punishment in Schools in General and the Pupils' Exclusion in Particular] / O. M. // Visnyk vospitaniia [The Upbringing Journal]. – 1894. – № 2. – S. 62–87.
15. FCHODA m. Nizhyn [FCHODA Nizhyn], f. 1367, op.1, spr. 44, 34 ark.

Матеріал надійшов до редакції 06.09. 2012 р.

Самарина С. И. Проблема методов формирования дисциплины учащихся в школьном образовании Украины: историко-педагогический контекст.

Осуществлен историко-педагогический анализ методов формирования дисциплины учащихся в учреждениях школьного образования в Украине. Раскрыта сущность методов, которые использовались в школьной практике второй половины XIX – начала XX века, проведен их сравнительный анализ в контексте современной педагогической теории и практики. Особое внимание акцентировано на особенностях использования методов поощрения и наказания как наиболее популярных способах влияния при формировании дисциплинированности учащихся в исследуемый период.

Samarina S. I. The Issue of Methods Formation of Pupils' Discipline in Schooling of Ukraine: the Historical and Pedagogical Context.

The historical and pedagogical analysis of methods formation of the pupils' discipline in the institutions of the secondary education in Ukraine is carried out. The essence of the methods used in the school practice of the second half of the XIX – the beginning of the XX century is disclosed, their comparative analysis in the context of the modern pedagogical theory and practice is conducted. The particular attention is paid to the features of using methods as the most popular methods of influence during the formation pupils' discipline in the investigated period.